

ПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ГАЯ ЮЛІЯ ЦЕЗАРЯ

Березюк Руслан,

здобувач вищої освіти першого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
e-mail: ruslan.berezuk06@gmail.com

Науковий керівник: **Секо Ярослав,**

кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Роль Гая Юлія Цезаря в історії Стародавнього Риму становить об'єкт значного наукового зацікавлення, з огляду на його вплив на трансформаційні процеси в межах республіканської політичної системи. Протягом 56 років свого життя Цезар реалізував низку стратегій, які продемонстрували ефективність особистої влади в умовах кризи традиційного республіканського устрою. Його політична діяльність досягла кульмінаційної точки в період пізньої Республіки, заклавши підґрунтя для наступного перетворення Риму на імперію та еволюції посади диктатора в імператорську владу.

Запроваджені Цезарем реформи ґрунтувалися на чітко вивірених політичних, адміністративних і військових стратегіях, багато з яких залишаються важливими для сучасного управління – зокрема в контексті держав, які охоплюють значні території та вимагають централізованої координації. Його візія Риму як державного організму, що має здатність утримувати контроль над майже всім середземноморським басейном, передбачала системне оновлення як політичної структури, так і соціального порядку.

Серед ключових чинників, що забезпечили Цезареві політичну стабільність і широку підтримку, варто виокремити його активну опору на народні маси (плебс), політичний союз із впливовими фігурами – Марком Ліцинієм Крассом і Гнеєм Помпеєм Великим (т. зв. Перший Тріумвірат), стратегічне розуміння ролі армії у зміцненні особистої влади, а також територіальну експансію. Ці заходи формувалися не лише під впливом особистих моральних орієнтирів Цезаря, але й як реакція на соціально-політичні обставини, що склалися в Римі задовго до його народження, зокрема внаслідок реформ Граків та громадянських конфліктів II ст. до н.е.

Для повного осмислення масштабів політичної спадщини Цезаря доцільно здійснити детальний аналіз його стратегій, спираючись на джерельну базу. Основними авторитетними джерелами в цьому контексті виступають праці античних істориків: Гая Светонія Транквіла («Життєписи цезарів»), Плутарха («Порівняльні життєписи»), а також самого Гая Юлія Цезаря – «Записки про Гальську війну» та «Записки про Громадянську війну».

Першою значущою перешкодою на шляху Гая Юлія Цезаря до проходження *cursus honorum* став Луцій Корнелій Сулла – видатний римський полководець, консул і диктатор. Вже з юнацьких років майбутнє Цезаря значною мірою визначалося його походженням: його родина належала до нобілітету й мала помітний політичний і соціальний вплив у Римі кінця II – початку I століття до н.е. Зокрема, його родичі, такі як Гай Марій і Секст Юлій Цезар, займали високі державні посади, зокрема посаду консула. Батько Цезаря був претором і проконсулом Азії, що свідчить про фінансову спроможність і політичний статус родини.

Завдяки таким зв'язкам молодий Цезар був асоційований із політичним табором популярів, що автоматично робило його потенційним противником оптиматів – прихильників традиційної аристократії та сенатської влади. У шістнадцятирічному віці Цезар здобув підтримку з боку Луція Корнелія Цинни, одного з лідерів популярів, який запропонував йому одружитися зі своєю донькою, що мало стати кроком до призначення Цезаря на посаду фламїна Діаліса – жерця Юпітера.

Однак політична ситуація в Римі швидко змінилася після повернення до влади Сулли, який, ставши диктатором, ініціював масштабні репресії проти своїх політичних опонентів. Усвідомлюючи відсутність власного впливу та політичної ваги, Цезар вирішив тимчасово відмовитися від відкритої конфронтації з режимом і почав переховуватися.

Цей крок свідчить про стратегічне мислення Цезаря: він чітко усвідомлював межі влади Сулли й розумів, що будь-який спротив міг завершитися фатально. Водночас його внутрішні амбіції та прагнення до влади переважали над імпульсивними політичними діями, що не мали перспектив на успіх у даному історичному контексті.

Хронологічно прослідковується і динаміка думок Цезаря, де в центрі усього є власне «Я», а збоку, для підтримки все інше. Прикладом є те, що на посаді квестора він відкрито говорив про свої борги, які з кожним місяцем все наростали, але ж він розумів, що заборгованість – це найдешевший піар в Римі, та поза його межами. Якщо така інвестиція є продуктивною, то потрібно нарощувати об'єми кампанії, та збільшувати дієвість самої стратегії. Про цей випадок Плутарх зазначає наступне: «Коли Цезар щедро витрачав гроші, то на перший погляд складалося враження, що він ціною великих витрат здобував собі коротку й

скороминушу славу, насправді ж, він умів дешево здобувати собі щонайбільші цінності...Так само й іншими витратами на громадські потреби, на театральні вистави, врочисті процесії та обіди він затьмарив усіх своїх попередників. Усім цим Цезар зумів настільки прихилити до себе народ, що кожен винаходив для нього то нові посади, то нові почесті, аби віддячити йому в такий спосіб...» [1, с. 191].

Одним із найбільш виразних прикладів політичної відвертості та водночас прагматизму Гая Юлія Цезаря є його діяльність на посаді едила. Саме в цей період Цезар відкрито демонстрував прихильність до народних мас, апелюючи до концепції свободи громадян, яку він, за його ж твердженням, забезпечував за рахунок фінансових ресурсів, здобутих шляхом перерозподілу державних коштів. Подібна практика, що межувала з демонстративним популізмом, була безпрецедентною для традицій Римської республіки, де до Цезаря жоден державний діяч не вдавався до прямих фінансових витрат з метою здобуття народної підтримки.

Цей політичний крок, що згодом буде інтерпретовано як новаторський підхід до публічної репутації та особистого піару, викликав нерозуміння та опір з боку сенатської аристократії. Однак, незважаючи на критику, сенат не мав ефективних важелів впливу на дії Цезаря, адже формально вони залишалися в межах чинного законодавства. Представники оптиматів із побоюванням очікували завершення терміну його повноважень та його призначення на посаду претора, розраховуючи, що нова магістратура стане підставою для відправлення Цезаря у провінцію – фактично усунувши його з політичного центру. Тому якщо є можливість уникнути прямого конфлікту, потрібно користатися такою можливістю.

Страх, який панував серед політичних опонентів Цезаря, був зумовлений не лише його активністю, а й нездатністю вплинути на політичну тактику, що базувалася на формальній правомірності дій. Цезар, добре орієнтуючись у правових і релігійних нормах, зокрема як верховний понтифік, ефективно використовував принцип правової презумпції: «дозволено все, що не заборонено». Такий підхід демонстрував високий рівень правової свідомості й політичної далекоглядності, що дозволяло йому зміцнювати власну позицію, діючи в межах законів, проте з максимальним особистим зиском [2, с. 17].

Один із найважливіших та стратегічно вивірених періодів політичної кар'єри Гая Юлія Цезаря охоплює проміжок від формування Першого тріумвірату до його загибелі. У 62–60 рр. до н. е. політичний ландшафт Римської республіки характеризувався високим рівнем конкуренції між численними впливовими особами, чий авторитет поширювався на різні сфери: фінанси, військову справу та політичне управління. Цезар, володіючи глибоким аналітичним мисленням і стратегічною далекоглядністю, чітко усвідомив потенціал об'єднання інтересів ключових фігур: найзаможнішого громадянина Риму Марка Ліцинія

Красса та найуспішнішого на той момент полководця – Гнея Помпея Великого.

Вступивши в альянс із цими політичними гегемонами, Цезар прагнув не стільки до партнерства, скільки до використання їхніх ресурсів для реалізації власних амбіцій. Від Красса він потребував фінансової підтримки, необхідної для утримання публічної прихильності та реалізації великих політичних проєктів, натомість Помпей забезпечував військову легітимність і авторитет, який відкривав шлях до розширення впливу в сенатських колах.

Формування Першого тріумвірату – неофіційного політичного союзу між трьома найвпливовішими діячами Риму було безпрецедентним у римській політичній практиці, оскільки передбачало свідому відмову від конфронтації на користь взаємовигідної координації дій в межах єдиної держави. Цей союз демонстрував нетиповий для традиційного римського республіканізму підхід до концентрації влади, у якому Цезар зберігав домінантну позицію завдяки здатності спрямовувати ресурси союзників на зміцнення власного становища.

Попри видиму співпрацю, Цезар з самого початку розглядав цей альянс як тимчасовий інструмент політичної мобілізації, головною метою якого було досягнення особистої гегемонії. Його дії свідчать про глибоке розуміння механізмів влади в умовах політичної багатовекторності та про здатність ефективно інтегрувати суперників у власну систему стратегічних переваг. Ось Плутарх наводить одну із перших консульських ситуацій Цезаря: «...Цезар підійшов до виборів, маючи за собою міцну підтримку Помпея і Красса і був обраний консулом разом з Кальпурнієм Бібулом... Поставивши з одного боку Помпея, а з другого – Красса, запитав їх, чи вони схвалюють його законопроекти. Коли вони відповіли ствердно, Цезар звернувся до них з проханням допомогти йому проти тих, хто погрожує виступити проти нього. Обидва обіцяли йому допомогу, а Помпей додав, що проти мечів він піде з мечами і щитами...» [1, с. 197].

Період від початку Галльської кампанії до завершення життя Гая Юлія Цезаря позначився найбільшою політичною та стратегічною активністю, що стала кульмінацією його кар'єри. Попри формальне збереження Першого тріумвірату, взаємини між його учасниками поступово втрачали характер партнерства. Поки Цезар перебував у активній військовій експансії на території Галлії (58–50 рр. до н.е.), його союзники зосереджувались переважно на власному політичному та економічному збагаченні. Водночас Цезар розробив комплексну політичну стратегію, спрямовану на нейтралізацію опонентів і здобуття одноосібної влади в Римі.

Після остаточного утвердження політичного домінування Цезаря в столиці, яке досягло апогею з моменту його призначення довічним

диктатором у 44 р. до н. е., постала проблема, яку він сам передбачав. Як зазначав Плутарх, положення Цезаря на вершині влади супроводжувалося глибоким емоційним дискомфортом і політичною ізоляцією, а Светоній лаконічно констатував: «...на вершині самотньо», чи «республіка – це ніщо, лише одна назва без тіла і вигляду» [2, с. 49]. Цезар, що колись будував свою кар'єру на підтримці народу, поступово втратив зв'язок як із плебсом, так і з республіканською елітою. Його влада стала абсолютною: жодне політичне рішення не приймалося без його схвалення, що трансформувало його з народного трибуна у символ автократії. Республіканські інституції фактично втратили автономію, а сам Цезар, ідеолог і практик реформ, опинився у становищі «заручника» власної влади.

Парадоксально, але саме ті морально-етичні принципи, які Цезар формував ще під час консуляту, стали чинниками, що унеможливили його політичне довголіття. Його ставлення до війська, засноване на гаслі «чим довше живе воїн, тим вищі його шанси вижити», гуманне поводження з переможеними та системна інтеграція варварських племен у римську адміністративну систему були наслідками як його особистих переконань, так і впливу на релігійне мислення, адже з 63 р. до н.е. Цезар обіймав посаду верховного понтифіка.

У Галльській війні він виявив себе не лише як полководець, але й як адміністратор. Військові кампанії на території сучасної Франції, вихід до Британії та приборкання германських племен підтвердили його стратегічну майстерність. Попри жорстокість бойових дій, Цезар виявляв політичну гнучкість: переможеним гарантувалася безпека, а тим, хто визнавав верховенство Риму, пропонувалися політичні перспективи. Цей підхід був збережений і в період громадянської війни, однак специфіка конфлікту, в якому супротивниками виступали римляни, надавала йому характер братовбивчого протистояння.

Питання ініціатора громадянської війни залишається предметом дискусії. Чи прагнув Цезар війни більше, ніж Помпей – остаточно не з'ясовано, адже якщо ціль близька, то чому б її не отримати вже? Після перемоги над Помпеем і його прибічниками, а також фактичного підпорядкування республіканських сил, Цезар здобув повну політичну гегемонію.

Разом із тим, його толерантність до переможених та прагнення до політичної консолідації стали підґрунтям для загрози власному життю. Він демонстрував стриманість щодо потенційно небезпечних осіб, часто зберігаючи їм життя, що, зрештою, обернулося проти нього. Символічним також є факт, що вбивство Цезаря відбулося в театрі Помпея – місці, яке стало одночасно простором пам'яті про його головного опонента і фінальною сценою політичної трагедії. Додатком до цього є символізм

роду Цезарів, який дав людству поштовх до реалізації та впровадження нових ланок політичної думки на будь-яких соціальних рівнях.

Висновки. Життєвий шлях Гая Юлія Цезаря, що тривав 55 років – вік, що перевищував середньостатистичну тривалість життя римського громадянина того часу – був насичений політичною та військовою активністю. Його біографія вирізняється надзвичайною динамікою, а особистість – винятковою багатогранністю. Завдяки своїм стратегічним здібностям, політичному передбаченню та військовому таланту, Цезар зумів стати домінантною фігурою Римської республіки та однією з найвпливовіших постатей античного світу. Після його смерті політичний спадок Цезаря був успішно адаптований і розвинений його прийомним сином та наступником – Гаєм Юлієм Цезарем Октавіаном Августом, який завершив трансформацію республіканського ладу в імперську монархію. Саме приклад Цезаря став моделлю для майбутніх державних діячів і правителів: його ім'я стало символом верховної влади, що відображено в титулатурах «цезар», «кайзер» та «цар». Політичні та військові стратегії Цезаря залишаються предметом аналізу і в сучасну епоху. Вчені-історики досліджують та інтерпретують думки та стратегії Цезаря регулярно, прикладом може слугувати Алан Аксельрод, Теодор Моммзен та Меррі Берд [3, 4, 5]. А його практики управління, дипломатії, військових кампаній і соціальної мобілізації стали предметом вивчення в добу Відродження, Нового часу та Новітнього періоду. Ідеї Цезаря знаходили відгук у найвпливовіших постатей новітньої історії, зокрема в Наполеона Бонапарта, який не лише вивчав, а й активно впроваджував «цезаріанські» принципи у свою політичну діяльність. Феномен Цезаря полягає в здатності поєднувати моральну легітимність і політичну гнучкість: його прагнення до істини та справедливості не виключало використання хитрих та нестандартних підходів. Саме ця здатність до балансу між моральними цінностями і політичною доцільністю дозволила йому досягти виняткових результатів у різних сферах державного управління. Цезар не лише скористався наявними інструментами республіки, а й перевизначив межі можливого в політичній культурі свого часу.

Отже, постать Гая Юлія Цезаря є символом епохи та позачасовим орієнтиром для політичного лідерства, а його спадок становить невід'ємну складову історичної свідомості світової цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Порівняльні життєписи / Пер. з давньогрецької Й. Кобова та Ю. Цимбалюка; Передм. Й. Кобова. К.: «Дніпро», 1991. 440 с.
2. Життєписи цезарів / Гай Светоній Транквіл; перекл. з латини Павло Содомора. Вид. 2-ге. Львів: Видавництво «Апріорі», 2023. 360 с.
3. Цезар Ю. / Алан Аксельрод; пер. з англ. І. Луцької. Х.: Віват, 2022. 224 с.
4. Моммзен Т. Історія Риму / переклад Віктора Вербича. Київ: Арій, 2023. 384 с.
5. Берд М. S.P.Q.R. Історія давнього Риму. К.: BookChef, 2019. 288 с.

6. Балух В. О. Історія античної цивілізації: у 3-х т.: Підручник. Т.2. Стародавній Рим. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2007. 848 с.

7. Історія європейської цивілізації. Рим / за ред. У. Еко. Харків: Фоліо, 2015. 1024 с.

8. Шама О. І. Історія Стародавньої Греції і Риму: навч.-метод. посіб. для студ. іст. ф-ту денної і заочної форми навч. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. 261 с.